

KOMPETENTNE WSPIERANIE

OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ

REDAKCJA
BOŻENA SIDOR-PIEKARSKA

WYDAWNICTWO KUL
LUBLIN 2013

Spis treści

Wstęp (<i>Bożena Sidor-Piekarska</i>).....	7
Wsparcie osób z autyzmem w środowisku wychowawczym – <i>Anna Prokopiak</i>	11
Znaczenie udzielania wsparcia dziecku z niepełnosprawnością intelektualną – <i>Bożena Sidor-Piekarska</i>	35
Wsparcie otrzymywane i spostrzegane przez osoby z uszkodzeniem rdzenia kręgowego – rola zasobów osobistych – <i>Stanisława Byra</i>	63
Rodzina z dzieckiem z mózgowym porażeniem dziecięcym – potrzeby i otrzymywane wsparcie – <i>Bożena Sidor-Piekarska</i> ...	91
Wsparcie społeczne rodziców dzieci z uszkodzeniami słuchu – <i>Aleksandra Borowicz</i>	123
Współczesne rozwiązania w zakresie wspierania zatrudnienia osób z uszkodzeniami słuchu – <i>Ewa Domagała-Zyśk</i>	147
Udział w kulturze studentów niesłyszących i słabosłyszących – rzeczywistość i obszary wsparcia – <i>Ewa Domagała-Zyśk,</i> <i>Magdalena Rosowicz</i>	171
Wspieranie rodzin dzieci z dysfunkcją wzroku – <i>Ewelina Skoczylas</i>	189
Predykcyjna rola wsparcia społecznego w kształtowaniu nadziei u przewlekle chorych – <i>Stanisława Byra</i>	225
Wybrane problemy wspierania osób starszych – <i>Katarzyna Uzar-Szcześniak</i>	255

Ewa Domagała-Zyśk, Magdalena Rosowicz¹

Udział w kulturze studentów niesłyszących i słabosłyszących – rzeczywistość i obszary wsparcia

Wstęp

Współczesne przemiany polityczne, społeczne i edukacyjne w istotny sposób wpływają na możliwości korzystania każdego z nas z dóbr kultury. Stają się one coraz szerzej dostępne, przede wszystkim dzięki rozpowszechnieniu środków masowego przekazu, a szczególnie Internetu. Jednocześnie jednak spora część populacji wyłączona jest z aktywnego odbioru kultury wysokiej – zarówno poprzez brak przygotowania do odbioru takich dzieł, ale także brak fizycznych możliwości dostępu do nich. Ta sytuacja dotyczy szczególnie osób z problemami ze słyszeniem. Podstawową barierą oddzielającą je od świadomego i aktywnego uczestnictwa w kulturze są trudności w zakresie nabycia i używania języka, zarówno narodowego, jak i obcego (głównie angielskiego).

Nawet jednak sprawne opanowanie języka nie pozwala pokonać kolejnej istotnej bariery fizycznej – dostępności dźwięku w filmie, przed-

¹ Magdalena Rosowicz – słabosłysząca absolwentka anglistyki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Uczestniczka wielu szkoleń i konferencji poświęconych problemom słabosłyszących, organizowanych przez Międzynarodową Federację Młodzieży Słabosłyszącej (International Federation of Hard of Hearing Young People) i Europejską Federację Słabosłyszących (European Federation of Hard of Hearing People). Pasjonatka podróży, sportów ekstremalnych i muzyki pop.

stawieniu teatralnym czy programie TV. Dzięki współczesnej technice także ona może być zniwelowana, np. poprzez przygotowanie napisów. Możliwości technologiczne, jakie daje velotypia lub przygotowywanie napisów w realnym czasie (*real-time captioning*), w istotny sposób zmieniają korzystanie przez osoby niesłyszące i słabosłyszące z takich środków przekazu kultury, jak wykłady i prezentacje, telewizja, kino czy teatr.

Celem artykułu jest przedstawienie sytuacji osób niesłyszących i słabosłyszących jako uczestników życia kulturalnego. Przeprowadzone w tym zakresie badania empiryczne w grupie 32 studentów z problemami ze słyszeniem miały na celu ukazanie stanu rzeczy w tym zakresie. Analiza wyników pozwala na lepsze zrozumienie sytuacji studiujących osób niesłyszących i słabosłyszących, ale także na wskazanie najpilniejszych obszarów wsparcia tej grupy osób.

1. Kultura Głuchych – udział osób niesłyszących w kulturze

Pojęcie „kultura” opisywane jest w wielu definicjach, jednak najczęściej oznacza specyficzny dla danej grupy styl życia, zwyczaje, tradycje, idee, wierzenia, przekonania i instytucje. Zwornikiem danej kultury jest język, którego używają osoby żyjące w danej kulturze. W sensie filozoficznym jedynie człowiek ze swej natury jest bytem tworzącym kulturę, a dzieje się to poprzez „odkrywanie sensu bycia człowiekiem i żmudne działanie (aktualizację ludzkich potencjalności) kierowane rozumem” (Krapiec 1990, s. 200). Uczestnictwo w tym działaniu (tworzenie kultury), a także działaniach innych osób (odbiór dzieł kultury) jest wyrazem i koniecznym środkiem naszego człowieczeństwa.

W odniesieniu do osób niesłyszących i słabosłyszących pojawiają się w tym kontekście dwa problemy: trudności tej grupy osób w uczestnictwie w odbiorze kultury powszechnej i kultury swojego narodu oraz obserwowane współcześnie tendencje do ograniczania kulturowej aktywności osób niesłyszących i słabosłyszących jedynie do działań w obrębie Kultury Głuchych.

Jak powiedziano powyżej, głównym narzędziem tworzenia kultury i odbioru jej dzieł jest język. To dzięki niemu możemy nazwać zarówno jednostkowe, jak i zbiorowe doświadczenia oraz opisać wytwory ludzkich

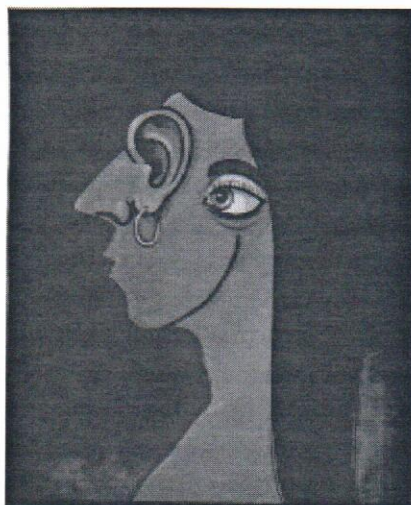
myśli, by przekazać je innym w formie np. rozmowy czy też dzieła literackiego. Istotą natomiast uszkodzenia słuchu jest zaburzenie języka, trudność w dostępie do wszystkich jego warstw. Dziecko niesłyszące nie nabywa języka w sposób spontaniczny, tak jak jego słyszący rówieśnicy, ale poznaje go żmudnie poprzez terapię i świadome działania rodziców i wychowawców. Tak opanowany język nie zawsze staje się skutecznym narzędziem komunikacji i tworzenia kultury. Osoba niesłysząca i słabosłysząca ma też znacznie ograniczone możliwości dostępu do dzieł kultury: bez specjalistycznej pomocy nie jest w stanie odebrać programu telewizyjnego, przedstawienia teatralnego, koncertu, nie może w pełni uczestniczyć w wernisażach, dyskusjach czy nawet zwykłych rozmowach o bieżących wydarzeniach kulturalnych, obrazach, fotografiach czy tekstach. Wszystko to powoduje, że osoby niesłyszące i słabosłyszące najczęściej rzadko uczestniczą w wydarzeniach kulturalnych i są znanymi twórcami kultury.

Jednocześnie coraz bardziej wyraźnie obecny we współczesnej kulturze jest ruch określany jako „Kultura Głuchych” – *Deaf Culture*. Określanie osób niesłyszących jako grupy kulturowej (*cultural group*) zostało zapoczątkowane w 1965 roku w słowniku *Dictionary of American Sign Language*, wydanym przez Billa Stokoe, Carla Croneberga i Dorothy Casterline. W społeczności amerykańskiej oznaczało to uznanie społeczności osób głuchych (*Deaf Community*) za mniejszość etniczną, która kulturuje własne tradycje i przekonania, posługując się językiem migowym. Padden (1980, s. 42) wymienia trzy naczelne wartości, które są wspólne dla wszystkich członków tej społeczności: posługiwanie się językiem migowym, unikanie używania mowy oraz przyznawania szczególnego znaczenia relacjom społecznym podejmowanym w obrębie społeczności niesłyszących. Na podstawie takich twierdzeń w ostatnich dekadach XX wieku uformował się w USA i rozprzestrzenił na cały świat nurt o nazwie Kultura Głuchych – *Deaf Culture*. W opinii zwolenników Kultury Głuchych jest to nurt emancypacyjny, który pozwala osobom niesłyszącym zerwać z tradycyjnym kliniczno-patologicznym określaniem ich kondycji życiowej jako niepełnosprawności. W kulturowej definicji głuchoty nie zwraca się uwagi na występujące u osób głuchych dysfunkcje słuchu, ale na fakt posiadania wspólnego języka i wartości. Osoba Głucha nie uznaje więc siebie za niepełnosprawną, ale za przynależącą do mniejszości językowej.

Obecnie Kultura Głuchych stanowi zjawisko bardzo złożone. W nurt ten włączają się te z osób niesłyszących, które posługują się językiem migowym danego kraju i w swoisty sposób „promują” bycie osobą głuchą,

traktując język narodowy jako dodatkową umiejętność. Są to osoby bardzo zaangażowane w promowanie języka migowego, a także jego dostępności w przestrzeni publicznej, w formie tłumaczeń w TV, obecności tłumaczy w instytucjach publicznych. Głównie dzięki ich staraniom w różnych krajach pojawiają się akty prawne sankcjonujące obecność języka migowego jako środka porozumiewania się – także w Polsce uchwalono w 2011 roku ustawę o języku migowym i innych środkach komunikowania się.

Pojęcie „Kultura Głuchych” obejmuje jednocześnie wszelkie działania członków społeczności głuchych na płaszczyźnie kultury. W nurcie tym tworzone są więc utwory literackie, przy czym pierwotnym językiem części z nich jest język migowy, np. głusi poeci tworzą wiersze w języku migowym, które istnieją jako zapis nagrania wideo, a wiersz w języku narodowym traktowany jest jako tłumaczenie. Głusi malarze i graficy tworzą dzieła określane jako *Deaf Art*. Ich styl i tematyka są zróżnicowane, jednak analizy krytyków pozwoliły wyodrębnić w nich pewne cechy charakterystyczne: dłonie i usta malowanych postaci są zdecydowanie bardziej eksponowane niż w obrazach innych artystów, obrazy są bardziej ekspresyjne, a pojedyncze gesty namalowanych osób, położenie ich ciała, relacja przestrzenna z innymi osobami na obrazie niosą zazwyczaj nieuchwytnie dla osób słyszących komunikaty.

Fot. 1. Przykład sztuki tworzonej przez osoby niesłyszące: R.R. Miller, *Eyes and ears*, 1981, www.deatart.org

Fot. 2. Luicella Zuccotti, *Silence*, www.istc.cnr.it/mostralis/eng/pannello26.htm

W Polsce toczą się obecnie intensywne dyskusje wokół Kultury Głuchych. Spora część osób niesłyszących identyfikuje się z głoszonymi przez nią wartościami. Brak jest jednak na razie szerszych badań tego fenomenu. Pilotażowe badania M. Rosowicz (2010) pokazały natomiast, że 31% badanej grupy 32 niesłyszących studentów identyfikuje się z Kulturą Głuchych, natomiast dla 68% nie jest to grupa wyznaczająca ich przynależność. Połowa osób z drugiej grupy zaznaczyła, że nigdy nie słyszała o Kulturze Głuchych i nie wie, czym ona jest.

2. Uczestnictwo studentów niesłyszących i słabosłyszących w kulturze – badania własne

Badania nad uczestnictwem w kulturze studentów niesłyszących przeprowadzone zostały przez drugą z autorek tekstu w roku akademickim 2009/2010². Ich głównym celem było ustalenie, w jakim zakresie studiująca młodzież niesłysząca uczestniczy w odbiorze kultury.

² Praca pt. *Uczestnictwo studentów niesłyszących w kulturze* powstała na seminarium licencjackim dr. K. Flisa w Instytucie Filologii Angielskiej KUL (mps znajduje się w Bibliotece Głównej KUL).

Organizacja badań i charakterystyka grupy badawczej

Badania zostały przeprowadzone za pomocą ankiety przygotowanej przez badaczkę (drugą z autorek artykułu) i skonsultowanej z pierwszą z autorek niniejszego artykułu oraz promotorem pracy licencjackiej. Ankieta składała się z 51 pytań, z czego 13 pytań było pytaniami otwartymi.

Jedną z podstawowych trudności w badaniach osób z wadą słuchu jest dotarcie do odpowiednio licznej grupy badawczej, ze względu na fakt, że jest to grupa nieliczna – wada słuchu występuje u około 1-2% populacji (Krakowiak 2006). Zgromadzenie do badań grupy niesłyszących i słabosłyszących studentów jest zadaniem jeszcze trudniejszym, ponieważ jedynie niewielki odsetek uczniów niesłyszących podejmuje studia wyższe. W celu zwiększenia możliwości dotarcia do grupy studentów z wadą słuchu w procedurze badawczej wykorzystano Internet. Ankietę zamieszczono na stronie www.deaf.pl, informując o niej na stronach internetowych, gdzie spotykają się osoby niesłyszące i słabosłyszące: www.deaf.pl oraz www.slaboslyszacy.pl. Ankietę rozesłano także do wszystkich znanych autorkom niesłyszących i słabosłyszących studentów na terenie całej Polski.

Po dwóch miesiącach poszukiwań zebrano grupę badawczą liczącą 32 osoby. 21 osób stanowiły kobiety (65,5%), a pozostałe 11 osób – mężczyźni. Uczestnikami byli studenci z całej Polski. Największa grupa studentów, która wzięła udział w ankiecie, to studenci z województwa lubelskiego (34,4%, z czego 31% stanowili studenci KUL). Tak duża liczba uczestników z KUL świadczy o aktywnym udziale tej grupy studentów w życiu społeczności niesłyszących i słabosłyszących w Polsce, ale jest także związana z miejscem pracy i studiowania autorek tekstu. Znaczna liczba studentów była studentami śląskich (25%) i dolnośląskich szkół wyższych (12,5%). Pozostałymi uczestnikami byli studenci z województwa podlaskiego (2 osoby), opolskiego, podkarpackiego, kujawsko-pomorskiego i łódzkiego (po jednej osobie). Dwóch uczestników nie podało nazwy uczelni.

Z punktu widzenia ubytku słuchu 21,9% uczestników określiło, że posiada głęboki ubytek słuchu – pomiędzy 90-120 dB, 31,3% posiada ubytek w granicach 70-80 dB, 28,1% ubytek pomiędzy 40-60 dB, i 18,8% nie uwzględniło stopnia utraty słuchu. 68,8% uczestników badań podało, że nie słyszą od urodzenia, a 31% straciło słuch w późniejszym

wieku (do piątego roku życia). 96,9% studentów nosi aparaty słuchowe, a jedna osoba ma wszczepiony implant ślimakowy.

Studentów poproszono o określenie dominującego sposobu porozumiewania się. Połowa badanych (50%) posługuje się tylko mową, 34,4% używa zarówno mowy, jak i języka migowego, a 6,3% używa tylko języka migowego. Taki wybór ma zapewne związek z podjętym przez rodziców typem rehabilitacji: 81,3% badanych odpowiedziało, że rodzice zachęcali ich do mówienia, a 18,8% badanych rodzice zachęcali do mówienia i używania języka migowego.

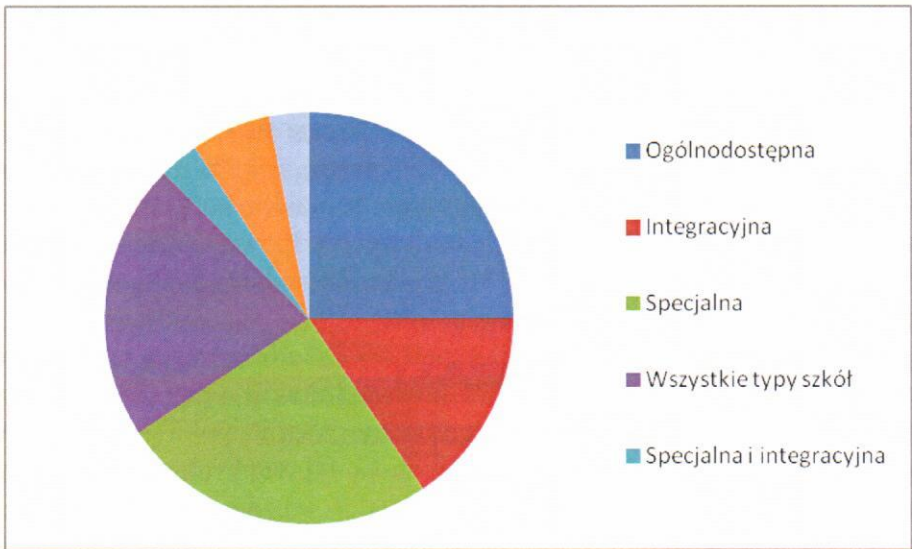
Istotne znaczenie dla decyzji o podjęciu studiów mają osiągnięcia edukacyjne na wcześniejszych etapach edukacji. Określono zatem, w jakich szkołach uczyły się badane osoby. Wyniki pokazały, że większość studentów uczyła się w szkołach podstawowych ogólnodostępnych – 65,6%, znacznie mniejsza liczba uczęszczała do szkół specjalnych (18,8%), natomiast 9,4% uczęszczało do szkół integracyjnych. Na etapie gimnazjum 56,3% studentów uczęszczało do szkół ogólnodostępnych, kolejne 15,6% do szkół specjalnych i także 15,6% do gimnazjów integracyjnych. 12,5% uczestników nie dostarczyło informacji o typie gimnazjum, do którego uczęszczali. Na poziomie liceum 46,9% uczestników uczyło się w liceach i technikach ogólnodostępnych, 37,5% w liceach dla osób z wadą słuchu, a kolejne 12,5% w liceach integracyjnych.

Tabela 1. Typ szkoły

Szkoła	Ogólnodostępna		Specjalna		Integracyjna		Brak danych		Razem	
Podstawowa	21	65,6%	6	18,8%	3	9,4%	2	6,2%	32	100%
Gimnazjum	18	56,3%	5	15,6%	5	15,6%	4	12,5	32	100%
Liceum	15	46,9%	12	37,5%	4	12,5%	1	3,1%	32	100%

Podsumowując, studenci z wadą słuchu uczyli się głównie w szkołach ogólnodostępnych i integracyjnych, znacznie mniejsza grupa ukończyła szkoły specjalne dla niesłyszących.

Badane osoby poproszono także o wyrażenie opinii, jaki typ szkoły jest ich zdaniem najbardziej wskazany w edukacji osób z wadą słuchu. 25% uczestników wskazało, że najbardziej odpowiednim typem szkoły jest szkoła ogólnodostępna, kolejne 25% wybrało szkołę specjalną, a 16% szkołę integracyjną. Pozostałe odpowiedzi wskazywały na to, że odpowiednie mogą być różne typy szkół. Odpowiedzi respondentów zamieszczono na wykresie 1.

Wykres 1. Odpowiedzi na pytanie: „Jaki typ szkoły jest najbardziej odpowiedni dla osób z wadą słuchu?”

Analiza odpowiedzi wskazała, że badani określali jako adekwatny najczęściej ten typ szkoły, w którym sami odbywali edukację. W pytaniach otwartych wskazywali na różne argumenty przemawiające za słusnością danego wyboru. Zwolennicy edukacji w szkołach specjalnych sądzą, że „nauka w takiej szkole daje przede wszystkim szansę poznania innych osób niesłyszących i słabosłyszących”, „nauczyciele są dobrze przygotowani do pracy z niesłyszącymi i rozumieją problemy swoich uczniów”, „młodość to czas, kiedy zaczynają się pytania o własną tożsamość, w szkole specjalnej łatwiej na to pytanie odpowiedzieć”. Respondenci, którzy wybrali jako optymalne środowisko edukacyjne szkołę ogólnodostępną, argumentują z kolei, że „szkoły masowe umożliwiają lepsze opanowanie wiedzy”, „niesłyszący ludzie nie powinni być izolowani od innych ludzi”, „edukacja jest na wyższym poziomie”, „szkoła masowa daje większe możliwości dalszej edukacji”. Wśród respondentów byli również tacy, którzy wskazywali, że oba typy placówek mogą być odpowiednie dla ludzi niesłyszących. Najczęstsze argumenty były takie, że każdy przypadek powinien być rozważany indywidualnie.

Niezależnie od typu szkoły, do której uczęszczali, większość badanych podejmowała kontakty zarówno ze słyszącymi, jak i niesłyszącymi rówieśnikami. 78% z nich odpowiedziało, że byli zachęceni przez ro-

dziców do spotkań i zabaw zarówno ze słyszącymi, jak i niesłyszącymi kolegami i koleżankami, a 21,9% odpowiedziało, że ich rodzice zachęcali ich do kontaktów ze słyszącymi. Obecnie większość badanych (78,1%) deklaruje, że ma zarówno słyszących, jak i niesłyszących przyjaciół, 12% przyznało, że ma przyjaciół tylko wśród niesłyszących, a 9,4% ma przyjaciół tylko wśród osób słyszących. Należy zwrócić uwagę, że pomimo faktu uczęszczania znacznej grupy badanych do szkół ogólnodostępnych, gdzie spotykali się głównie ze słyszącymi rówieśnikami, wielu z nich deklaruje, że ma słyszących przyjaciół, zapewne spotkanych w środowiskach pozaszkolnych. Fakt ten wskazuje na dużą potrzebę osób niesłyszących w zakresie nawiązywania kontaktów z osobami doświadczonymi tymi samymi trudnościami.

Uczestników badań zapytano o zasadność wykorzystania w edukacji języka migowego. 75% respondentów odpowiedziało na to pytanie pozytywnie, 21% negatywnie, a jedna osoba nie udzieliła odpowiedzi. Jednocześnie w kolejnym pytaniu, dotyczącym wykorzystania w edukacji mowy, 81,3% osób odpowiedziało, że mowa powinna być nauczana jako sposób porozumiewania się ucznia w szkole, a zdecydowanie sprzeciwiło się temu 9,4% studentów. Wyniki te wskazują, że wykształcone osoby niesłyszące preferują podejście bilingwalne, w którym zarówno mowa, jak i język migowy znajdują swoje miejsce.

Kolejne pytania dotyczyły uczenia się języka obcego. Jest to zagadnienie istotne, ponieważ w Polsce wciąż nie brakuje głosów sugerujących, że osoby niesłyszące nie powinny uczyć się języków obcych, a językiem obcym dla nich (zwłaszcza dla tych, których dominującym środkiem porozumiewania się jest język migowy) jest język narodowy i to on powinien być nauczany (por. np. Ziarkowska-Kubiak 2005). W obliczu takich głosów znaczące jest, że 84,4% badanych osób wskazało, że osoby niesłyszące powinny uczyć się języków obcych; 9,3% było przeciwnego zdania, a 6,3% nie wyraziło w tej sprawie swojego zdania. Studentów zapytano, jakiego uczą się języka obcego. Najczęściej był to język angielski (93,8%) i język niemiecki (28,1%), ale badane osoby uczyły się także łaciny (12,5%), języka włoskiego (2 osoby), greckiego i francuskiego (po jednej osobie). Na pytanie, czy chcieliby uczyć się jeszcze innych języków, 65% badanych odpowiedziało pozytywnie, wybierając takie języki, jak: hiszpański (5 osób), rosyjski (3 osoby), japoński (2 osoby), szwedzki, arabski, angielski i chiński (po jednej osobie). Powyższe odpowiedzi świadczą o tym, że studenci niesłyszący zdają so-

bie sprawę ze znaczenia znajomości języka obcego, uważają go za nieodłączny element swojej edukacji i w większości chcieliby naukę języka kontynuować.

Zakres korzystania osób niesłyszących i słabosłyszących z dóbr kultury

Dla badanych studentów niesłyszących i słabosłyszących podstawowym środkiem korzystania z dóbr kultury jest oglądanie telewizji. Ogromna większość badanych, ponad 78%, spędza przed telewizorem 1-3 godzin dziennie, 3 osoby zadeklarowały, że oglądają telewizję ponad 3 godziny dziennie, a kolejne 3 przyznały, że nie oglądają TV wcale. Zastanawiające są powody oglądania telewizji (zestaw twierdzeń przygotowano na podstawie publikacji Pluteckiej (2006): 53% badanych osób ogląda ją dla zabicia nudy, a 40,6% – dla zabicia wolnego czasu. Część badanych przyznała, że dzięki telewizji mają możliwość porozmawiania z innymi osobami o tym, co widzieli (37,5%), jednak dla większości z nich telewizja jest źródłem informacji o aktualnych wydarzeniach i wiadomościach z różnych dziedzin (78,1%) oraz okazją, żeby zobaczyć ważne wydarzenia sportowe i kulturalne oraz poznać sławnych i ciekawych ludzi (71,9%); dzięki telewizji badani mogą także poznać inne kontynenty i kraje i dowiedzieć się, jak żyją inni ludzie (65,6%). Dla 56,6% badanych telewizja pełni rolę kształtowania wartości, które są dobre i właściwe, choć jednocześnie 71,9% badanych twierdzi, że w sytuacjach problemowych w życiu osobistym nie korzysta z rozwiązań proponowanych w programach telewizyjnych. Badane osoby najchętniej oglądały filmy i seriale (70,1%), następnie programy edukacyjne. Badani niechętnie oglądają kabarety i teleturnieje – prawdopodobnie dlatego, że ich wartka akcja, szybkie zwroty i aluzyjny język są wyjątkowo trudne do odbioru dla osób niesłyszących.

W kontekście oglądania telewizji badane osoby zostały zapytane, czy korzystają ze środków wspomagających oglądanie, takich jak tłumacz języka migowego lub napisy. 75% niesłyszących studentów wybrało opcję korzystania z napisów, tylko jedna osoba woli korzystać z tłumacza języka migowego, a 21% osób nie potrzebuje tych form pomocy. Oceniając zasięg i jakość tych form pomocy, studenci określili, że telewizja emituje zbyt mało programów z napisami (stwierdziło tak 75% badanych). Jednocześnie studenci odnieśli się krytycznie zarówno

do usługi tłumaczenia na język migowy („pomaga mi tylko częściowo, mam wrażenie, że nie przekazuje w pełni treści”), jak i do jakości napisów („pozwalają zrozumieć treść w mniejszym stopniu niż treści podane dźwiękiem”). Powyższe wypowiedzi świadczą o tym, że osoby niesłyszące stają się nie tylko w pełni wdzięcznymi, ale także krytycznymi użytkownikami proponowanych im usług, a ich głos powinien być brany pod uwagę na etapie projektowania usług dla nich przewidzianych.

Poza oglądaniem telewizji studenci często (56,3%) i bardzo często (37,5%) korzystają z komputera z dostępem do Internetu i oglądają filmy na DVD (często – 28,1%, bardzo często – 9,4%, czasami – 40,6%). Badane osoby najbardziej lubią oglądać filmy fabularne (85,4%), komedie (29%), dramaty (33%), filmy fantastyczne (17%), horrory (14%), thrillery (15%), filmy edukacyjne (15%), dokumentalne (10%) i historyczne (9%).

Popularną formą spędzania wolnego czasu jest uprawianie sportu. **Wśród** badanych osób aż 90,6% osób zadeklarowało, że uprawia jakiś sport. Były to najczęściej gry zespołowe (36), jazda na rowerze (19), tenis (12), łyżwiarstwo (10), narciarstwo/snowboard (9), taniec (6) i pływanie (5).

Zdecydowana większość badanych studentów lubi także spędzać czas wolny, czytając książki i gazety. Bardzo często czyta 34,4% osób, często robi to 40,6% osób, czasami czyta 21%. Badane osoby lubią czytać różnego typu literaturę. Są to książki przygodowe (18), fantastyka (16), biografie (12), dramaty (11), książki historyczne (9), horrory i powieści sensacyjne (8). Duża grupa studentów deklaruje także regularne czytanie gazet: 21 osób czyta dzienniki, 20 osób magazyny kobiece. Pojedyncze osoby czytają także magazyny podróżnicze, sportowe, hobbystyczne.

Oglądanie filmów w kinie i przedstawień teatralnych nie jest ulubioną formą spędzania wolnego czasu. Osoby niesłyszące chodzą do kina rzadko (56%) lub czasami (31,3%). Istotnym faktem jest to, że studenci wybierają filmy nie tylko ze względu na zainteresowanie danym tytułem, ale kierując się jego dostępnością – przyznało tak 68% badanych. 68% niesłyszących studentów przyznało, że nigdy nie było w teatrze, co jest przede wszystkim związane z całkowitym brakiem dostępności dla osób niesłyszących tej formy przekazu: osoba niesłysząca nie jest w stanie śledzić akcji przedstawienia, ze względu na dużą odległość aktorów nie jest w stanie odczytywać mowy z ich ust. Tylko cztery osoby

spośród badanych studentów miało okazje być w teatrze na przedstawieniu z udziałem tłumacza języka migowego.

Studenci nie chodzą też do muzeów – wszyscy przyznali, że byli tam jedynie przy okazji organizowanych wycieczek szkolnych. Jedną z bardziej lubianych form spędzania czasu wolnego jest natomiast turystyka – wycieczki lubi 1/3 badanych. 61% badanych w czasie wolnym spotyka się z przyjaciółmi.

3. Formy wsparcia uczestnictwa niesłyszących i słabosłyszących w kulturze

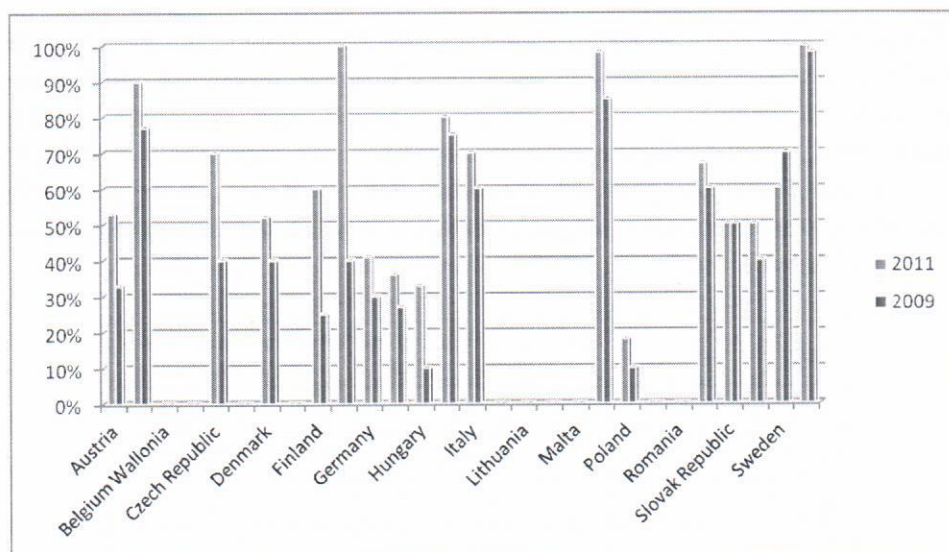
Przedstawione powyżej wyniki badań pokazują zróżnicowany obraz uczestnictwa studiujących osób niesłyszących i słabosłyszących w kulturze. Z jednej strony fakt podjęcia studiów wyższych wskazuje na rozbudzone potrzeby uczenia się, zdobywania nowej wiedzy. Te potrzeby znajdują także odzwierciedlenie w deklarowaniu przez badanych zainteresowania czytelnictwem, zarówno pozycji książkowych, jak i gazet i czasopism. Jednocześnie jednak niepokojący jest fakt nikłego uczestnictwa niesłyszących i słabosłyszących w odbiorze kultury wysokiej w postaci uczestnictwa w spektaklach teatralnych, koncertach, a także seansach kinowych. Ten stan rzeczy spowodowany jest przede wszystkim faktem braku dostępności tych form przekazu kultury dla osób z wadą słuchu: bez specjalistycznego wsparcia nie jest dla nich możliwe śledzenie filmu, przedstawienia czy prelekcji.

Stan ten może ulec zmianie nie tylko na skutek zabiegów wychowawców i pedagogów, wskazujących na wartości odbioru sztuki. Na pomoc niesłyszącym przychodzi przede wszystkim technologia. Podstawowymi sposobami zmiany obecnego stanu rzeczy jest zapewnienie niesłyszącym możliwości korzystania z napisów (*subtitles*) oraz pętli indukcyjnych.

Usługa przygotowywania napisów jest w wielu już krajach standardem, zapewniającym równość w dostępie do kultury osobom niemogącym odbierać informacji dźwiękowych. Są takie kraje, jak np. Wielka Brytania, Holandia czy Szwecja, gdzie 90% programów telewizji publicznej nadawanych jest z napisami dla niesłyszących. Standardy takie

chce w całej Europie osiągnąć do 2020 roku Europejska Federacja Osób Słabosłyszących (European Federation of Hard of Hearing People) i podejmuje w tym celu wiele działań promujących. Niestety, w Polsce jedynie nikły procent programów nadawany jest z napisami i wymagać będzie wielu lat pracy zmieniienie tego. W tabeli 3. i na wykresie 2. zebrano dane dotyczące dostępności napisów w telewizjach publicznych różnych krajów.

Kraj	Procent programów z napisami – 2009	Procent programów z napisami – 2011
Dania	40%	52%
Estonia	0%	0%
Finlandia	25%	60%
Francja	40%	100%
Niemcy	30%	41%
Grecja	27%	36%
Węgry	10%	33%
Irlandia	75%	80%
Włochy	60%	70%
Łotwa	0%	0%
Litwa	0%	0%
Luksemburg	0%	0%
Malta	0%	0%
Holandia	85%	98%
Polska	10%	18%
Portugalia	0%	0%
Rumunia	0%	0%
Słowenia	60%	67%
Słowacja	50%	50%
Hiszpania	40%	50%
Szwecja	70%	60%
Wielka Brytania	98%	100%

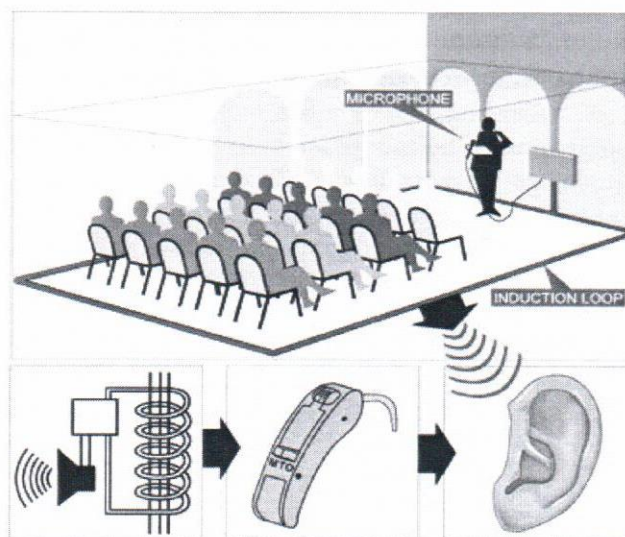

Wykres 1. Procent programów telewizyjnej publicznej z usługą napisów.
Porównanie 2009–2011 (za: Smolarek-Best 2012)

Korzystanie z napisów potrzebne jest niesłyszącym nie tylko w telewizji, ale także w teatrze, kinie i innych miejscach publicznych. Pionierską inicjatywą w tym zakresie jest realizowany w Warszawie projekt „Poza Ciszą i Ciemnością”. Jest on prowadzony od 2008 roku przez Fundację Pomocy Dzieciom „Zdażyć z pomocą” i polega na kompleksowym udostępnianiu kultury i sztuki osobom z niepełnosprawnością sensoryczną. Działaniami objęte są kina, teatry i muzea. W ramach projektu zostało już udostępnionych 26 spektakli, które obejrzało 700 osób. Wydano także cztery filmy na DVD z audiodeskrypcją i napisami, dostępne w ogólnej sprzedaży. Projekt „Poza Ciszą i Ciemnością” otrzymał w maju 2010 roku Nagrodę Publiczności w konkursie S3KTOR 2010, organizowanym przez Urząd miasta st. Warszawy. Kolejnym nowym projektem jest działanie o nazwie „Na przykład teatr – audiodeskrypcja i napisy dla niesłyszących w warszawskich teatrach”. Jest on prowadzony w Warszawie od listopada 2011 roku.

Inną potrzebną formą pomocy jest instalowanie w budynkach użyteczności publicznej magnetycznych pętli indukcyjnych. Urządzenia te umożliwiają osobom noszącym aparaty słuchowe łatwiejszy odbiór bodźców słuchowych w czystej postaci, bez szumów z otoczenia, ponieważ dźwięk z mikrofonu osoby mówiącej (aktora, księdza celebransa,

wykładowcy) trafia bezpośrednio do aparatu słuchowego i jest znacznie lepiej słyszalny. Zamontowanie takiej pętli (na stałe lub pętli przenośnej) w istotny sposób zmienia jakość odbioru bodźców słuchowych i umożliwia osobom z wadą słuchu udział w nabożeństwach, koncertach, wykładach i innych wydarzeniach. Schemat działania pętli przedstawiono na rycinie 1.

Rycina 1. Schemat działania pętli indukcyjnej – głos mówiącego dociera bezpośrednio przez cewkę indukcyjną do ucha, co w istotny sposób poprawia jakość odbioru mowy

Zakończenie

W artykule podjęto zagadnienie uczestnictwa w kulturze osób z wadą słuchu. Jest to zagadnienie znaczące, ponieważ tworzenie i odbiór dzieł kultury są wyrazem naszego człowieczeństwa (Krapiec 1990). Osoby niesłyszące ze względu na swoją niepełnosprawność pozbawione są możliwości pełnego uczestnictwa w kulturze. Jednocześnie przeprowadzone w tym zakresie badania ankietowe pokazały, że osoby z wadą słuchu najczęściej korzystają z takich form uczestnictwa w kulturze, jak oglądanie telewizji, korzystanie z Internetu oraz

czytanie książek i czasopism. Bardzo rzadko osoby niesłyszące odwiedzają teatry, kina, muzea, sale koncertowe i inne instytucje, chociaż jednocześnie wyrażają przekonanie, że ich udział w odbywających się tam imprezach byłby częstszy, gdyby istniała możliwość korzystania z napisów, np. w formie *speech-to-text reporter* lub korzystania z pętli indukcyjnej. Podjęcie starań o wyposażenie instytucji kultury w takie urządzenia oraz zapewnienie usługi tworzenia napisów lub pomocy tłumaczy, zakończone sukcesem, w znaczący sposób pomogłoby tej grupie osób uczestniczyć w odbiorze dzieł kultury.

Bibliografia

- Baran J., Olszewski S. (red) (2006), *Świat pełen znaczeń – kultura i niepełnosprawność*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków.
- Brien D. (1981), *Is there a Deaf Culture?*, [w:] S. Gregory, G. Iartley (1991), *Constructing deafness*, Printer Publishers, London.
- Domagała-Zyśk E. (2008), *Uzdolnienia młodzieży a jej szanse na kulturową samorealizację*, [w:] W.F. Wawro (red.), *Młódzież a kultura życia w kontekstach społecznych*, RW KUL, Lublin.
- Krapiec M.A. (1990), *Człowiek w kulturze*, Polski Instytut Kultury Chrześcijańskiej, Fundacja Jana Pawła II, Rzym.
- Ladd P. (2003), *Understanding Deaf Culture: in search of deafhood*, Multilingual Matters, Cleveland.
- Padden C. (1991), *The Deaf Community and Deaf Culture*, [w:] S. Gregory, G. Hartley (red.), *Constructing Deafness*, Printer Publishers, London.
- Plutecka K. (2006), *Telewizja jako forma uczestnictwa uczniów z wadą słuchu w kulturze*, [w:] J. Baran, S. Olszewski (red.), *Świat pełen znaczeń – kultura i niepełnosprawność*, Impuls, Kraków.
- Smolarek-Best L. (2012), *Subtitling – Effective Advocacy and Lobbying*. Wystąpienie w ramach 9th World Congress of Hard of Hearing People, Bergen.
- Stokoe B., Croneberga C., Casterline D. (1965), *Dictionary of American Sign Language*, Gallaudet College Press, Washington.
- Ustawa z dnia 19 sierpnia 2011 roku o języku migowym i innych środkach komunikowania się, Dz.U. z dnia 3 października 2011 roku.
- Ziarkowska-Kubiak B. (2005), *Język polski jako język obcy w szkole dzieci niesłyszących*, [w:] B. Harań (red.), *Kształcenie studentów niepełnosprawnych w zakresie języków obcych*, Wydawnictwo AP, Siedlce.

Participation in mainstream culture of deaf and hard of hearing students – reality and fields of support

Summary

Each person is naturally interested in creating culture and participating in it by experiencing the works of art and culture created by others. Thanks to books, films and concerts we are moved and inspired and this enriches both our personal and professional life. It is mainly thanks to cultural works that we have the chance to rest and relax.

The paper presents the issue of participation in mainstream culture of deaf and hard of hearing persons. The research has been conducted among 32 deaf and hard of hearing university students. The results show that the participants most often watch TV, read books and surf the internet; they are also very much interested in sport and tourism. All of them very rarely visit museum, theatres and cinemas and concert halls mainly because these institutions in Poland are not equipped with specialist forms of support like induction loops, subtitling or sign language translation. Analysis of the research data allows to characterize the students needs and describe the most urgent fields of support of this group so as to enable them full participation in national and international culture.

Keywords: deaf, hard of hearing, culture, induction lops, subtitles